

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

І.Д.Давидченко

У статті розглядаються такі засоби формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, як художній текст, фольклоризм, фразеологізм, паремія. Лінгвокультурологічна компетентність виявляється в знаннях матеріальної і духовної культури, історичного розвитку української нації, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів рідного народу, а також в уміннях використовувати культурознавчі знання в професійній діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: лінгвокультурологічна компетентність, майбутній вихователь, професійна діяльність, художній текст, фольклоризм, фразеологізм, паремія.

СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

И.Д.Давидченко

В статье рассматриваются такие средства формирования лингвокультурологической компетентности будущих воспитателей дошкольных учебных заведений как художественный текст, фольклористика, фразеологизм, паремия. Лингвокультурологическая компетентность реализуется в знаниях материальной и духовной культуры, исторического развития украинской нации, фольклора, традиций, обычаев и обрядов родного народа, а также в умениях использовать культуроведческие знания в профессиональной деятельности будущих воспитателей дошкольных учебных заведений.

Ключевые слова: лингвокультурологическая компетентность, будущий воспитатель, профессиональная деятельность, художественный текст, фольклористика, фразеологизм, паремия.

MEANS OF LINGUISTIC AND CULTURAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE PRE- SCHOOLS EDUCATORS

I. D. Davydchenko

The article deals with the formation of such linguistic and cultural competence of future teachers of preschool educational institutions as a literary text, folklore, phraseologism, proverbs. Linguistic and cultural competence is fulfilled in the knowledge of the material and spiritual culture, historical development of the Ukrainian nation, folklore, traditions, customs and rites of the native people, as well as the ability to use knowledge of cultural studies in the professional activity of the future teachers of preschool educational institutions.

Cooperation of linguists and teachers created a wonderful precedent, initiated by practice of learning of retelling and creative attention to a text as the main product of the individual's speech activity. In theory and methodology of professional training of future preschool teachers there emerged axiomatic need to distinguish between the study of language and its functioning, the study of language concepts and study of function, application, use of language means for communicative and speech intercourse with another person, group or team.

Key words: linguistic and cultural competence, future educator, professional activity, literary text, folklore, phraseologism, proverbs.

У Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти, Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», проекті «Дошкілля» одним з головних завдань дошкільного виховання й навчання визначають забезпечення опанування дітьми українською мовою, засвоєння ними літературних норм, прагнення виражати власне ставлення до довкілля, самостійно знаходячи для цього різні мовні засоби.

Програмуючи майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на свідоме пізнання особливостей лінгвокультурологічного аналізу авторського тексту, ми тим самим програмуємо його на розвиток власної лінгвокультурологічної свідомості, яка, безумовно, не може формуватися сама по собі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що засоби формування лінгвокультурологічної компетентності розглядаються в наукових працях В.Маслової, Ю.Лотмана, О.Чувакіна, В.Кононенка, Т.Савінської, С.Луціва, Г.Каптура, Н.Мішітіної, П.Попова, М.О.Рибнікова, В.Адріанової-Перетц,

Л.Скрипник, Д.Бондаренко, М.Пязяка, Т.Савінської, О.Вернигори та ін.

На наш погляд, лінгвокультурологічна компетентність виявляється в знаннях історії розвитку української нації, духовної і матеріальної культури, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів українського народу, в уміннях використовувати лінгвокультурологічні знання в професійній діяльності. Кожній особистості необхідно набути вмінь характеризувати феномен української культури, історію її розвитку, місце в системі світової культури, оцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути здатним до діалогу культур, вміти висловлювати й обґрунтовувати власну позицію з питань, що стосуються ціннісного ставлення до історичного минулого [1].

Метою статті є аналіз засобів формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, таких як художній текст, фольклоризм, фразеологізми та паремії.

Завданням лінгвокультурології є вивчення культурної семантики мовних знаків, які формуються при взаємодії двох різних кодів – мови і культури, бо кожна мовна особистість одночасно є культурною особистістю, предметом дослідження лінгвокультурологічної науки є одиниці мови, які набули символічного, еталонного, образно-метафоричного значення культури і які узагальнюють результати власне людської свідомості – архетипічного й прототипічного, зафіксовані в міфах, легендах, ритуалах, обрядах, фольклорних і релігійних дискурсах, поетичних і прозаїчних художніх текстах, фразеологізмах і метафорах, символах і пареміях (прислів'ях і приказках) тощо.

Сучасна лінгводидактика наголошує на важливості добору текстів, аудіо- та відеоматеріалів, які б презентували українську культуру, сприяли розвиткові інтересу до звичаїв, традицій, повсякденного життя людей, особливостей національної поведінки тощо. Враховуючи інформаційну потребу, яка щодня висуває перед студентами нові завдання, вищі навчальні заклади повинні забезпечити засвоєння складових культури, сприяти пізнавальну активність, позитивну мотивацію, ідентифікацію та самоідентифікацію в загальному культурному просторі. Розглядаючи поняття «лінгвокультурологічна компетентність», дослідники відзначають спрямованість на знання мовної і немовної поведінки. Оволодіння цим видом компетентності забезпечує: 1) якісне оволодіння українською мовою; 2) насиченість світоглядних і загальнокультурних знань; 3) розвиток допитливості студентів, їхнього кругозору, толерантності, навичок співіснування з представниками іншомовної культури, їхньої власної культурної самосвідомості; 4) розвиток у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів умінь правильно й грамотно викладати свої думки, оволодіння культурою усного та писемного спілкування [5]. Ми вважаємо, що формування лінгвокультурологічної компетентності відбувається при роботі з різними національно-культурними одиницями і такими засобами, як художній текст, паремія, фольклоризм, фразеологізми.

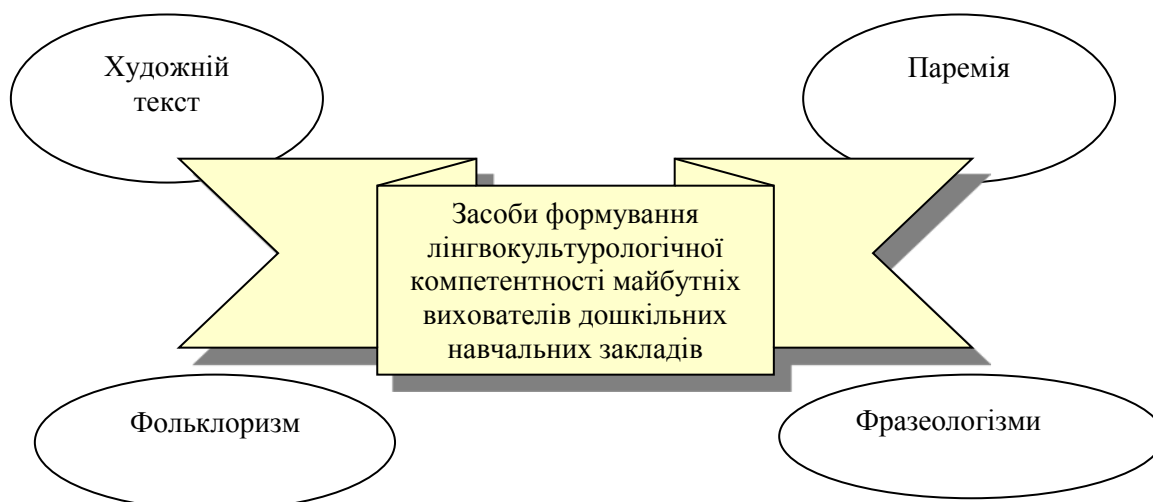

Рис 1. Засоби формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Здавна у вітчизняній і зарубіжній педагогіці використовували художню літературу та усну народну творчість у якості найважливіших засобів виховання й розвитку дітей дошкільного віку, що навчають дитину спостерігати, мислити, збагачують словник, формують її світогляд [6].

У дисертаційному дослідженні «Формування готовності майбутніх вихователів до роботи з художньою літературою в дошкільному закладі» Т. Савінська уперше визначила й науково обґрунтувала педагогічні умови формування готовності майбутніх вихователів до роботи з художньою літературою в дошкільному закладі (забезпечення позитивної мотивації майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з художньою літературою з дітьми дошкільного віку; усвідомлення майбутніми

вихователями необхідності виховувати в дітей дошкільного віку інтерес і бережливе ставлення до художньої книги; занурення студентів у активну художньо-мовленнєву діяльність) [6].

Художній текст у навчанні мови – це унікальний автентичний матеріал, призначений насамперед для розуміння (за допомогою читання) і здатний, як вважає Ю. Лотман, навчати зацікавленого читача мови [4]. Використання художніх текстів, які за своїм змістом і тематикою представляють не тільки зразки художньої мови як належність до національної культури, але й тексти, звернені до дитячої субкультури, до соціального досвіду студентів, сприяють більш цілеспрямованому формуванню лінгвокультурологічної компетентності.

Розглядаючи ознаки художнього тексту і принципи його побудови, різні способи вираження авторської позиції у творі, розкриваючи смисловий діапазон художнього слова, виявляючи своєрідність добору й використання мовленнєвих засобів, майбутні вихователі дошкільних навчальних закладів поглиблюють навички лінгвістичного «бачення» художнього тексту, навчаються здійснювати лінгвістичне коментування, логічно обґрунтовують оцінку ідейно-художнього змісту тексту, розвивають навички асоціативного мислення, опановують закони вживання лексичних, фонетичних, словотворчих, граматичних засобів мови в художньому тексті і, власне, сприймають твір як цілісне явище мистецтва слова.

Серед різного роду мовних кліше, тобто стійких словесних утворень, чільне місце займають так звані паремії, або народні вислови, виражені пропозиціями (наприклад, прислів'я, приказки, прикмети), а також короткими ланцюжками пропозицій, що представляють елементарну сценку або найпростіший діалог (наприклад, побрехеньки, «одномоментні» анекдоти, загадки). Паремії з повним правом слід віднести до фольклору. Подібно байкам, казкам, легендам і на відміну від слів і фразеологічних зворотів, паремії, навіть найменші і прості (наприклад, прислів'я та приказки), не кажучи вже про більш складні (наприклад, побрехеньки й головоломки), являють собою тексти, тобто словесні утворення, що мають самодостатні значення й можуть вживатися самостійно. Як і всі фольклорні тексти, паремії володіють тією чи іншою темою (іноді навіть багатьма темами), тобто про щось говорять, тоді як слова та фразеологізми принципово не мають власної теми і можуть вживатися з різних приводів. Аналогічно до байок, анекдотів і казок, і на протигагу словам і фразеологічним зворотам, усі без винятку паремії ситуативні, тобто не тільки вживаються в тій чи іншій ситуації, а й самі цю ситуацію моделюють або ж означають.

Прислів'я та приказки відображають національну культуру дещо фрагментарно, окремими одиницями свого складу (власними іменами, лексемами з обмеженим використанням – діалектизмами, історизмами та архаїзмами тощо) [7]. Прислів'я і приказки мають свій специфічний вплив на формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Учені (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Лисенко, М. Стельмахович, О. Трифанова) відзначають особливості сприймання й засвоєння дітьми дошкільного віку творів усної народної творчості. Діти сміливо реконструюють твір, навіть якщо пам'ятають усього декілька слів з його традиційного варіанту, з величезним задоволенням створюють власні примовлянки, лічилки, загадки, коліскові тощо, знаходять їм відповідне місце в своєму житті, грі, спілкуванні [3]. Вивчення традиційного й новітнього пареміологічного фонду є надзвичайно цінним і багатограним матеріалом, здатним сприяти формуванню лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Предметом лінгвокультурології є міфологізовані мовні одиниці: архетипи й міфологеми, обряди й повір'я, ритуали й звичаї, закріплені в мові.

Більшість фразеологізмів народжена талантом, мудрістю народу; їхні конкретні автори зазвичай невідомі. Джерела української фразеології невичерпні: немає такої галузі соціального життя, у якій би не продукувалися фразеологізми, котрі в усіх випадках з більшою чи меншою повнотою й виразністю не належали до образних, поняттєво-емоційних засобів вираження наших думок, почувань.

Як відомо, фразеологізми вже давно стали ідіоматичним надбанням мови: їх можна вважати живою джерелом, що наповнює мову увиразнювальними засобами. Акумуляуючи в собі лексичні властивості слів, фразеологізми надають мовцям великі можливості для паралельних, синонімічних способів вираження думки в усному й писемному мовленні. Використання фразеологізмів у навчальному процесі – це ефективний спосіб не тільки збагачення словникового запасу студентів, але й засвоєння мовного матеріалу.

Як свідчить досвід роботи зі студентами – майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів, фразеологізми є надзвичайно цінним і багатограним матеріалом, здатним сприяти формуванню вербального компонента лінгвокультурологічної компетентності студентів. Вивчення цього аспекту мови дає майбутнім вихователям не лише уявлення про культуру, історію, традиції, менталітет народу, але й сприяє оволодінню навиками живого спілкування.

У дошкільному навчальному закладі діти починають знайомитися з жанрами усної народної творчості: міфами, піснями, казками, байками, легендами, думами, баладами, літописами, прислів'ями та приказками. Тому майбутній вихователь має приділяти значну увагу засвоєнню духовних багатств,

культурно-історичного досвіду, формуванню самого себе як вільної, творчої, духовно багаті особистості із широким світоглядом та стійкими моральними принципами, яка пишається здобутками рідної культури й шанує надбання свого народу.

Опановуючи специфіку казкового епосу, діти дошкільного віку вивчають казки. Учені вважають, що казка – один з небагатьох жанрів, який дозволяє об'єднати дорослого й дитину, це засіб соціалізації дитини, що має профілактичну функцію (виховання здорового способу життя) тощо. Казка виражає суспільний досвід людей, у ній відображаються найкращі риси національного характеру, вона вчить, як жити на світі, розрізняти добро і зло в житті, ставати мудрим, духовно багатшими. Казки навчають дитя житини на основі морально-етичних принципів, допомагати іншій людині, прагнути до своєї мети, бути справедливими, поглиблюють почуття любові та поваги до батьків [2].

З дитинства кожна дитина чує народні коліскові пісні: «Ой ну, люлі, дитя спить», «Баю, баюшки баю», «Ой ти, коте, коточок» та ін. При цьому відбувається чуттєвий зв'язок між матір'ю та дитиною, між бабусею та онукою.

Отже, майбутні вихователі дошкільних навчальних закладів повинні опанувати фольклорні твори різних жанрів, сформувані світоглядні пріоритети, морально-етичні установки, творче мислення, цінності, дослідницькі та текстологічні уміння й навички. Викладачі вищої школи, які готують майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, повинні сприяти опануванню мистецтва фольклорного слова посередництвом використання інтерактивних методів навчально-виховної діяльності, формуванню лінгвокультурологічної компетентності. Сьогодні формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів забезпечується низкою дисциплін (українська мова за професійним спрямуванням, лінгводидактика, українська та світова література, культурологія, розвиток зв'язного мовлення, країнознавство, риторика, культура фахового мовлення тощо).

Отже, лінгвокультурологічна компетентність – одне з найважливіших понять міжкультурної комунікації; знання базових елементів культури (національних звичаїв, традицій, реалій тощо) країни, мовою котрої здійснюється комунікація; здатність мовця виявляти в мові країнознавчу інформацію і користуватись нею з метою досягнення запланованої комунікативної мети; уміння здійснювати міжкультурну комунікацію, яке передбачає знання лексичних одиниць з національно-культурним (етнокультурним) компонентом семантики й навички адекватного їх уживання в ситуаціях міжкультурного спілкування, а також уміння використовувати фонові знання для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованого й безпосереднього міжкультурного спілкування.

Література

1. Астапова Н. О. Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації / Н. О. Астапова. – М., 2007.
2. Вернигора О. Специфіка вивчення усної народної творчості учнями основної школи / Олена Вернигора. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Безлюдний О. І. (гол. ред.) та ін.] – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – Випуск 12, Ч. 1. – С. 24 – 32.
3. Куліш Р. В. Фольклор як засіб розвитку рідного мовлення і комунікативних умінь і навичок у дітей дошкільного віку / Р. В. Куліш / Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 220 – 223.
4. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. – М., 1970.
5. Маслова В. А. Лінгвокультурологія: учеб. пособие для студентов вузов / В. А. Маслова. – 4-е изд. – М. : Академия, 2010. – 204 с.
6. Савінська Т. І. Формування готовності майбутніх вихователів до роботи з художньою літературою в дошкільному закладі / Т. І. Савінська : Автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. – Одеса, 2015. – 20 с.
7. Сокаль М. А. Про засвоєння молодшими школярами національно-культурної семантики паремій / М. А. Сокаль // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 389 – 392.

References

1. Astapova N. O. Lnhvistychni aspekty mizhkul'turnoyi komunikatsiyi / N. O. Astapova. – M., 2007.
2. Vernyhora O. Spetsyfika vyvchennya usnoyi narodnoyi tvorchosti uchnyamy osnovnoyi shkoly / Olena Vernyhora. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya : zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny / [red. kol. : Bezlyudnyy O. I. (hol. red.) ta in.] – Uman' : FOP Zhovtyy O. O., 2015. – Vypusk 12, Ch. 1. – S. 24 – 32.
3. Kulish R. V. Fol'klor yak zasib rozvytku ridnoho movlennya i komunikatyvnykh umin' i navychok u ditey doshkil'noho viku / R. V. Kulish / Nauka i osvita. – 2011. – № 4. – S. 220 – 223.
4. Lotman YU. M. Struktura hudojestvennogo teksta / YU. M. Lotman. – M., 1970.
5. Maslova V. A. Lingvokulturologiya: ucheb. posobie dlya studentov vuzov / V. A. Maslova. – 4-e izd. – M. : Akademiya, 2010. – 204 s.
6. Savins'ka T. I. Formuvannya hotovnosti maybutnikh vykhovateliv do roboty z khudozhn'oyu literaturoyu v doshkil'nomu zakladi / T. I. Savins'ka : Avtoref. dys. kand. ped. nauk : 13.00.04. – Odesa, 2015. – 20 s.
7. Sokal' M. A. Pro zasvoyennya molodshymy shkolyaramy natsional'no-kul'turnoyi semantyky paremiy / M. A. Sokal' // Nauka i osvita. – 2011. – № 4. – S. 389 – 392.